

İSKANDİNAVYA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI SİSTEMİ VE TÜRKİYE'YE UYGULANABİLİRLİĞİ

Scandinavian Ombudsman System for Children And Applicability To Turkey

Prof. Dr. S. Mustafa ÖNEN* - Öğr. Gör. Enis ERGÜZEL**

Geliş Tarihi: 06.04.2021 | Yayına Kabul Tarihi: 24.05.2021

Öz

Çocuk ombudsmanı, çocukların yasal olarak korunmasını geliştirmeye yönelik güvence sağlayan ve savunmasız konumdaki çocuklarla ilgili her türlü şikâyeti inceleyen, tavsiye kararı alan bir kamu otoritesidir. Çocukların toplum genelinde ve tüm kurumlarda ihtiyaç ve çıkarlarını öncelikle savunan İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı; çocukların sahip oldukları hakların ihlal edilmesi durumunda onların başvuracakları yol ve yöntemleri öğrenmeyi kolaylaştırmakta ve zor durumdaki çocukların haklarını korumayı üstlenmektedir. Bu ombudsmanlık türü ile özellikle Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde çocukların her alanda korunması ve haklarının geliştirilmesi öngörülmektedir. Çalışmada önce İskandinavya ülkelerindeki çocuk ombudsmanlığına ait özellikler ve uygulamalar açıklanmış; sonra Türkiye'de çocuk ombudsmanlığının uygulanabilirliği yasal ve kurumsal düzenlemeler üzerinden tartışılmıştır. Bu kapsamda çalışmada İskandinavya ülkelerinde uzun zamandan beri varlığını sürdüren Çocuk Ombudsmanlığı Kurumunun temel özellikleri ve işleyişi ele alınarak, Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu'na bağlı veya ayrı bir kurumsal yapı olarak alanında uzmanlaşmış bir Çocuk Ombudsmanlığının kurulmasının gerekliliği incelenmiştir. Bu çalışmada nitel yaklaşım bağlamında dolaylı ve alıntısal bir araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ombudsman, Çocuk Ombudsmanı, İskandinavya Çocuk Ombudsmanı, Kamu Denetçiliği Kurumu.

Abstract

Ombudsman for Children is an independent public authority that provides an assurance to improve the legal protection of children, reviews all complaints about vulnerable children, and makes recommendations. The Scandinavian Ombudsman for Children, which primarily defends the needs and interests of children in society and throughout all institutions, facilitates learning the manners and methods to apply in case of violation of children's rights, and undertakes to protect the rights of children in distress. This type of ombudsmanship envisages the protection and development of children's rights in all areas, especially within the framework of the United Nations Convention on the Rights of the Child and the relevant legal regulations. In the study, the characteristics and practices of Ombudsman for Children in Scandinavian countries were explained first, and then the applicability of Ombudsman for Children in Turkey was discussed through legal and institutional regulations. In this context, the study investigated the basic characteristics and methods of implementation of the Ombudsman Institution for Children, which has existed in Scandinavian countries for a long time, and the requirements for the establishment of a specialized Ombudsmanship for Children in Turkey which is affiliated to the Ombudsman institution or as a separate organizational structure. In this study, an indirect and citation method was used in the context of qualitative approach.

Keywords: Ombudsman, Ombudsman for Children, Scandinavian Ombudsman for Children, The Turkish Ombudsman Institution.

* İnönü Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, mustafa.onen@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7284-2616

** İnönü Üniversitesi, Malatya MYO, Mülkiyet, Özel Güvenlik ve Koruma Bölümü, enis.erguzel@inonu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6658-481X

GİRİŞ

Çocuklar, toplumun en zayıf ve en narin kişileridir. Çocuğun kendini koruma yeteneğinin olmaması, çocuğu çevresinden gelebilecek her türlü maddi ve manevi tehlikeye karşı açık hale getirmektedir. Toplumda korunma gereksinimi en fazla hissedilen gruplar olmaları nedeniyle bedensel, zihinsel ve mali yönden toplumun en zayıf ve güçsüz konumdadırlar. Bu yüzden çocukların toplumun diğer gruplarına göre daha hassas ve titiz bir şekilde korunmaları gerekir. Çocuklar; bazen zorla çalıştırılma, esaret altında kalma, şiddet, cinsel istismar, taciz, ağır şartlar altında çalışma, yoksulluk, dilencilik, suça sürüklenme gibi kimi haksız ve hukuksuz uygulamalara maruz kalabilmektedirler.

Bu tür olumsuzluklar karşısında çoğu zaman kendilerini savunamadıkları gibi, kendilerine yardımcı olacak bir kurum veya kişiye de zaman zaman ulaşamamaktadırlar. İşte çocuk ombudsmanı toplumda çocukların uğradıkları kötü davranış ve haksızlıklar karşısında onları en makul ve en hızlı bir şekilde koruyan, onlara yönelik saldırıları önleyen veya devam eden saldırıların ise sona ermesini sağlayan önemli bir denetim mekanizmasıdır. Çocukların hak ve çıkarlarını korumada çocuk ombudsmanı; toplumda yankı uyandırıcı bir ses olarak çocukları dış çevreye karşı koruyan bir bekçi görevi üstlenmektedir. Çocuk ombudsmanlığı kurumu, bazı ülkelerde ulusal düzeyde faaliyet gösteren ombudsmanlık kurumları olarak, bazı ülkelerde ise ayrı bir uzmanlık ombudsmanlığı olarak kurulmaktadır. Türkiye'de ise Kamu Denetçiliği Kurumu, çocuklar tarafından yapılan başvuruları kabul etmekle birlikte, uzman bir çocuk ombudsmanlığı olarak kurulmuş değildir.

Bu çalışmanın amacı İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sistemini incelemek ve bu kapsamda çocukların hak ve çıkarlarının korunmasında Türkiye'de Kamu Denetçiliği Kurumu(KDK)'nun yapısını ve işleyişini irdeleyerek İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sisteminin Türkiye'de uygulanabilirliğini değerlendirmektir. Dolayısıyla çalışmada esas olarak İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sisteminin Türkiye'ye uygulanabilirliği sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada çocuk ombudsmanlığı sistemine dünyada örnek gösterilen İskandinavya'daki çocuk ombudsmanlıklarının özellikleri ve çalışma yöntemleri ile Türkiye'de KDK'nın çocuk sorunları karşısındaki faaliyetleri açıklanırken nitel araştırma yönteminden, ilgili verilerin yorumlanmasında ise betimsel araştırma

tekniklerinden yararlanılmıştır. Çocuk ombudsmanlığı hakkında literatürde sınırlı sayıda çalışmanın olması, bu çalışmayı bilimsel açıdan daha katkı sağlayıcı bir niteliğe büründürmektedir.

1. ÇOCUK VE ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI KAVRAMI

Çocuk kavramı, hukuksal açıdan değerlendirdiğinde küçüğü yetişkinden ayırmak ve çocuğun ana babasına karşı soy bağıny ifade etmek için kullanılmaktadır. Çocuk kavramının kullanımında daha çok küçüğü yetişkinden ayırmak anlamı tercih edilmektedir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesine göre, kanunen erken reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk kabul edilmektedir (UN, 1990: 2). Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre çocuk terimi, 18 yaşının altında yer alan tüm kişilere uygulanmalıdır (ILO, 1999). Türk Medeni Kanunu'na (md.11) göre ise, 18 yaşın doldurulmasıyla erginliğin başlayacağı, Çocuk Koruma Kanunu'na (md.3/a) göre ise erken yaşta erginlik kazanılsa bile, 18 yaşını doldurmamış kişinin çocuk sayılacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte her devlet, kendi hukuk düzeni içinde ve toplumun şartlarına göre farklı yaş sınırı belirleyebilmektedir (Akıntürk & Ateş, 2017: 123).

Ombudsmanlık kurumunun uzmanlık alanlarından birisi olan Çocuk Ombudsmanı veya Çocuk Hakları Ombudsmanı, çocukların hak ve çıkarlarının korunması amacıyla kurulmuştur. Çocukların yönetime doğrudan katılamamaları, hukuki işlemlerde kendileri adına bizzat işlem yapamamaları, fiziksel, ruhsal ve zihinsel gelişimlerini tamamlayamamış olmaları ve özel olarak korunmaya gereksinim duymaları gibi nedenlerle çocuklara yönelik her türlü haksız müdahale ve saldırılar karşısında Çocuk Ombudsmanlığı günümüzde giderek ön plana çıkmaktadır.

Tablo 1. Avrupa Ülkelerinde Çocuk Ombudsmanlığı Kurumunun Yayılması

Ülke	Kurumun Adı	Kuruluş tarihi
Norveç	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	1981
İsveç	İsveç Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children in Sweden)	1993
Danimarka	Danimarka Çocuk Hakları Konseyi (Danish Council For Children's Rights)	1994
İzlanda	İzlanda Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children)	1995
Belçika	Belçika Çocuk Hakları Komiseri (Children Rights Commissioner)	1997
Polonya	Çocuk Ombudsmanı (The Ombudsman For Children)	2000
Luxemburg	Çocuk Hakları Ombuds Komitesi (Ombuds-Committee For The Rights Of The Children)	2002
Birleşik Krallık	Galler Çocuk Komiseri (Children's Commissioner For Wales)	2001
	Kuzey İrlanda Çocuk ve Gençlik Komiseri (Northern Ireland Commissioner For Children and Young People)	2003
	İngiltere Çocuk Komiseri (Children's Commissioner For England)	2004
	İskoçya Çocuk ve Gençlik Komiseri (Children and Young People's Commissioner Scotland)	
Malta	Çocuk Komiseri Ofisi (Commissioner For Children Office)	2003
İrlanda	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2004
Finlandiya	Finlandiya Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children in Finland)	2004
Litvanya	Haklar Ombudsman Ofisi (Office Of The Ombudsperson For Rights)	2007
Kıbrıs Rum Kesimi	Kıbrıs Rum Kesimi Çocuk Haklarının Korunması Komiseri (The Cypriot Commissioner For The Protection of Children Rights)	2007
Sırp Cumhuriyeti	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2008
İtalya	Çocuk ve Yetişkinler Bağımsız Otoritesi (Independent Authority For Children and Adolescents)	2011
Hollanda	Çocuk Ombudsmanı (De Kinderombudsman)	2011
Slovakya	Çocuk Komiseri (Commissioner For Children)	2015
Hırvatistan	Çocuk Ombudsmanı (Ombudsman For Children)	2017

Kaynak: Avrupa Çocuk Ombudsmanları Ağından (ENOC, 2019) yararlanılarak oluşturulmuştur.

Çocukların karşılaştıkları sorunları, kolaylıkla ulaşabilecekleri bir kuruma iletebilmesi ve seslerini duyurabilmesi amacıyla devletler, bir takım tedbirler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu tedbirler arasında en etkili olanların başında Çocuk Ombudsmanlığı gelmekte olup, ilk kez Norveç'te kurulmuştur (Jørgensen vd., 2011: 842). Bunu Norveç'ten sonra bir başka İskandinavya ülkesi olan İsveç

ve diğer Avrupa ülkeleri (tablo-1) takip etmişlerdir. BMÇHS'nin kabulüyle, bu kurum daha sonraki yıllarda giderek yaygınlaşmıştır.

Çocuk ombudsmanının işlevlerini etkin ve bağımsız bir şekilde yerine getirmesi için şu özellikleri taşıması gerekmektedir (Cheshmedzhieva, 2015: 138):

- ◇ Özel durumlarda soruşturma yapabilmelidir. Çocuk hakları ihlallerinde gerek bağımsız olarak, gerekse devlet organlarıyla birlikte denetimlerini başlatabilme gücü bulunmalıdır.
- ◇ Hükümet organlarını, yerel özyönetim organlarını ve yerel yönetimleri ziyaret etme hakkına ve çocuk kurumlarına sorunsuz bir şekilde ziyaret etme hakkına sahip olmalıdır.
- ◇ Çocuk haklarını etkileyen konularda mevcut mevzuatta değişiklik önerileri hazırlayabilmelidir.
- ◇ Çocuk haklarının güvence altına alınması ve çocuk haklarıyla ilgili prosedürlerin iyileştirilmesi ile ilgili yetkili makamlara öneri yapabilmelidir.
- ◇ Çalışmalarında, çocuklarla çalışan profesyonellerden oluşan uzman gruplardan yararlanabilmelidir.

2. İSKANDİNAVYA'DA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI UYGULAMASI

İskandinavya; Avrupa'nın kuzeyinde yer alan İskandinavya yarımadasını (İsveç, Norveç), İskandinav ülkelerini (İsveç, Norveç ve Danimarka), Fennoskandiya'yı (İskandinav ülkeleri ve Finlandiya'yı) ve buna bağlı irili ufaklı adaları (İzlanda, Faroe, Aland ve Svalbard'ı) içeren bir coğrafik alanı kapsamaktadır (Büyük Larousse Ansiklopedisi, 1986: 5784). Bu coğrafik alanda yer alan ülkeler, Avrupa'nın bir parçası olmakla beraber ortak tarih, kültür ve aralarında yaşanmış savaşlar ve işbirlikleri bakımından kendi aralarında birtakım farklılıklar göstermektedir. Ancak bu ülkelerin hukuk sistemleri, kendilerine has özellikler göstermekle birlikte Kıta Avrupası hukukuna daha yakındırlar (Karcı, 2016: 102-103). Çocuk ombudsmanlığı sistemi tarihsel olarak ilk defa İskandinavya'da yer alan ülkelere uygulanmaya başlamış ve bu açıdan dünyada bir model olarak kabul edilmektedir.

İskandinavya ombudsmanlığı genellikle iki modele ayrılmaktadır: Bunlardan biri İsveç ve Finlandiya odaklı disiplin otorite modeli, diğeri ise Danimarka ve Norveç odaklı yarı idari nitelikli mahkeme modelidir (Gotze, 2009: 174). Ombudsmanların ne birinci modelde kamu görevlileri üzerinde geniş bir otoriteyi kullandıkları, ne de ikinci modeldeki gibi mahkemelere benzer kesin ve emredici karar aldıkları bilinmektedir. Aksine kararlarını genellikle tavsiyede bulunma ve eleştiri yapma yönünde kullandıkları görülmektedir. Bu çalışmada İskandinavya çocuk ombudsmanlıkları, ombudsmanlıkların kuruluş sırasına göre Norveç, İsveç, Danimarka, İzlanda ve Finlandiya ülkeleri altında incelenmiştir.

2.1. Norveç Çocuk Ombudsmanlığı

Çocuk Ombudsmanlığı (Barneombudet) ilk kez 1981 yılında Norveç'te kurulmuş olduğundan özel bir öneme sahiptir. Norveç, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından hukuki ve kurumsal yapıların oluşturulmasında ayrıcalıklı konumda yer almaktadır. Çocukların korunması görevi, ilk defa 1896 yılında çıkarılan ve günümüzde de birtakım değişikliklerle yürürlükte olan 1986 tarihli "Guardianship and Administration Act" düzenlemesiyle devlete verilmiştir. Bu kanunda çocuklarını ihmal eden ailelerin devlet tarafından uyarılmasına, çocuk bakımından tehlikeli bir durumun ortaya çıkması halinde çocuğun koruyucu aile yanına verilmesi öngörülmüştür (Victorian Legislation, 2021). 8 Ocak 1991 tarihinde ise Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS)'nin kabul edilmesiyle çocuklar, uluslararası andlaşmalara uygun korunması güvence altına alınmıştır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı, çocukların ve gençlerin haklarının korunması için bir sözcü, temsilci gibi yönetimin veya karar verici konumunda olanların, BMÇHS'ye uygun hareket etmesini sağlamayı en önemli görev olarak kabul etmektedir (Barneombudet, 2019). Norveç'teki Çocuk Ombudsmanı, bağımsız ve özerk bir kurumdur; temel amacı çocukların çıkarlarını koruma ve politika oluşturmada çocukların temsilcisi olarak ve politikaların yerine getirilmesinde bir vasi olarak hizmet etmektir (Jørgensen vd., 2011: 8. Çocukların çıkarlarını sağlamak için bir temsilci görevini üstlenirken aynı zamanda çocukların sesi konumunda ilgili politikaların yapımında ve uygulanmasında bir koruyucu konumundadır (Melton, 1991: 202).

Norveç Çocuk Ombudsmanlığı Kurumu 6 Mart 1981 tarihli Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu (Act No. 5 of March 6. 1981 Relating to The Ombudsman For Children) ile kurulmuştur. Bu kanuna göre ombudsman altı yıllık görev yapmak üzere Kral tarafından atanmaktadır. Yeniden aynı kişi ombudsman olarak atanmamaktadır. Ombudsmanın temel görevi çocukların menfaatlerini kamu otoriteleri ve özel kişilere karşı korumak, çocuğun büyüdüğü ortamların gelişimini ve durumunu takip etmektir. Ombudsman, çalışmalarına yardım edebilecek bir sekreteryaya sahiptir. Sekreteryaya personeli, Bakanlıkça belirlenen kurallara göre istihdam edilmektedir.

Norveç Çocuk Ombudsmanının görevleri şunlardır (The Ombudsman For Children Act, No. 5/3):

- ◇ Reşen veya şikâyetle ilgili her alandaki planlama ve çalışma raporlarıyla bağlantılı olarak çocukların çıkarlarını korumak,
- ◇ Norveç kanunları ve idari işlemleri ile BM Çocuk Hakları sözleşmesine göre Norveç'in yükümlülüklerine uygun olup olmadığını ve çocukların çıkarlarının korunmasına ilişkin mevzuatın gözetilmesini sağlamak ve buna yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- ◇ Çocukların güvenliğini güçlendirecek kanuni düzenlemeler konusunda önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuklar ve toplum arasındaki çatışmaları çözebilecek veya önleyebilecek tedbirler için önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuk hakları ve çocuklar için alınması gerekli önlemler konusunda kamu ve özel sektörü bilgilendirmektir.

Çocuk ombudsmanı şikâyet yoluyla yapılan başvuruların kabul edilebilir olup olmadığına karar vermektedir. Ombudsman görevini yaparken tüm kamu ve özel kuruluşlara erişme yetkisine sahiptir. Ombudsmanın inceleme ve araştırma yapması için gerekli olan bilgi ve belgelerin, gizli belgelerde dâhil olmak üzere devlet, kamu kuruluşları ve özel kuruluşlar tarafından verilmesi zorunludur. Bu konuda ortaya çıkacak ihtilafları ise mahkemeler karara bağlamaktadır (The Ombudsman For Children Act, No. 5/4). Ombudsmanın örgütlenmesi ve diğer prosedürler hakkında genel talimatların verilmesi Kral tarafından belirlenmekte;

bunun dışındaki alanlarda ise Ombudsman görevini yaparken tamamen bağımsız hareket etmektedir.

İlk olarak 11 Eylül 1981 tarihinde çıkarılan ve son 17 Temmuz 1998 tarihli kararnameyle değişikliğe uğrayan Norveç Kraliyet Kararnamesi ile “Çocuk Ombudsmanlığı Talimatı” (The Ombudsman For Children Instruction) yürürlüğe girmiştir. İlgili talimatla ombudsmanın çalışma usul ve esasları kapsamlı olarak belirlenmiştir. Norveç Çocuk Ombudsmanı, “Çocuk Ombudsmanlığı Talimatı”na göre (no.1) Çocuk Ombudsmanı Kanunu’ndan doğan görevlerini yerine getirirken toplumun her alanında, çocukların hak ve menfaatleri ile ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı özellikle şu iki hususta çocuklara yardımcı olmamaktadır (Barneombudet, 2019): Birincisi, sosyal refah kuruluşları, göç idareleri, okullar veya mahkemeler gibi yetkili otoritelerin kararlarını geçersiz kılmak yönde hareket edemez. İkincisi ise, çocukların gözetimine alınmasına ilişkin ebeveynler arasındaki anlaşmazlıklara veya ebeveynler ile çocuklar arasındaki anlaşmazlıklara müdahale edemez. Ombudsman, yetkilileri, çocuklar ve gençler için daha iyi bir toplum yaratmak amacıyla ilgili kesimleri doğrudan etkilemeye çalışmaktadır.

Çocuk Ombudsmanı çocuk haklarını kanunlarla sağlayamayan belediyeleri de polise şikâyet edebilir. Bu durumda şikâyet mutlaka sonuçlandırılmalıdır (Altuğ, 2002: 98). Norveç Parlamentosu (Storting), Kamu İdaresi Ombudsmanı’nın görevine giren konularda, mahkemelerde görülmekte olan bir dava ile ilgili konularda, çocuk hakkında suç işlediği iddiasıyla şüpheli olarak polis soruşturması yapılan hususlarda ise görüş bildiremez; ancak kararlarını eleştirme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsman, her yılın nisan ayında yıllık faaliyet raporunu Bakanlığa sunar; bu rapor halkın erişimine de açıktır.

Norveç Çocuk Ombudsmanı, çocuklarla iletişim kurmaya özel önem vererek çocuklarla tanışmak, konuşmak, onlardan bilgi ve fikir almak amacıyla bazı yöntemler uygulamaktadır. “Doğrudan İletişim” projesi ile çocukların, internet üzerinden Ombudsman’a mesajlar yazabilmesi sağlanmıştır. Hatta uzman grupların deneyimlerinden yola çıkılarak ombudsmanlara ve diğer profesyonel danışmanlara tavsiyelerde bulunmaktadır. Çocukların acil durumlarda kolay ve hızlı bir şekilde ulaşabilmesini sağlamak amacıyla “Acil Yardım Hattı” da kurulmuştur

(Mamur Işıkcı & İnce, 2019: 67). Ayrıca ombudsman öğrencilerin akranları ve öğretmenleri tarafından kötü muameleye uğramaması için gerekli önlemlerin alınmasına da büyük çaba göstermiştir (Hauge, 1998: 52-54). Bu sayede ülkede eğitim ve öğretim kapsamındaki çocukların eğitim hakkının korunması ve geliştirilmesi güvence altına alınmıştır.

2.2. İsveç Çocuk Ombudsmanlığı

İsveç, ombudsmanlık kurumunun ilk defa kurulduğu (1809) bir ülke sıfatına sahip olmakla birlikte çocuk ombudsmanlığının kurulması bir hayli geç bir tarihe rastlamıştır. 18 yaşının altındaki çocukların hak ve çıkarlarını güvence altına almak üzere kurulan Çocuk Ombudsmanı toplumun geniş bir desteğini almıştır (Akıncı, 1999: 317; Avşar, 2007: 106). 1980'li yıllarda, çocukların ve gençlerin sözcüsü niteliğinde bir temsilcinin olmaması, İsveç Parlamentosu'nda (Riskdag) tartışma konusu bile olmuştur. Çocukların haklarını hukuksal zeminde koruyabilecek bir temsilcinin olmaması çeşitli ortamlarda, özellikle sivil toplum örgütlerinin çalışmalarında, Norveç Çocuk Ombudsmanlığı örnek gösterilerek, dile getirilmiştir (Barnombudsmannen, 2021). 1989 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin taslağı hazırlanırken, İsveç komisyonunda etkili olan ülkeler arasında yer almıştır. İsveç delegasyonunun çalışmaları, farklı çocuk hakları ve insan hakları ile "İsveçli Çocukları Koruma Örgütü", "Rädda Barnen" de dâhil olmak üzere çeşitli sivil toplum kuruluşları (STK'lar) tarafından desteklenmiştir (Koren, 1995: 106).

İsveç BMÇH Sözleşmesini ilk imzalayan ülkelerden biridir (Heimer & Palme: 2016: 436). Bu sözleşme 1990 yılında İsveç tarafından imzalandıktan sonra bunun uygulanmasını sağlamak; çocuk ve gençlerin haklarını korumak, geliştirmek gibi amaçlar ile İsveç Hükümeti, 1991 yılında «Çocuk ve Gençlik Ombudsmanı» raporunu hazırlamıştır. Raporla İsveç'in çocuk ve gençlerinin, toplumdaki haklarını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını kullanmak ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak görevini üstlenecek bir çocuk ombudsmanı oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Bu gelişme ile birlikte özellikle Norveç Çocuk Ombudsmanı örneği üzerinde durularak bir çocuk ombudsmanlığı kurulması fikri kabul görmüştür (Barnombudsmannen, 2021). İsveç Parlamentosu, bir Çocuk Ombudsmanı'nın kurulmasını 1 Temmuz 1993'te "Çocuk Ombudsmanı Kanunu" ve "Çocuk Ombudsmanlığı Yönetmeliği" ile onaylamıştır.

Çocuk Ombudsmanı Kanunu'na göre, İsveç Çocuk Ombudsmanının görevleri şunlardır:

- ◇ BM Çocuk Hakları Sözleşmesi kapsamında İsveçli çocukların ve gençlerin hak ve çıkarlarını temsil etmek,
- ◇ Kanunların ve diğer düzenlemelerin içeriğinin ve bunların uygulanmasının Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun olmasına dikkat etmek suretiyle sözleşmeye uyumu sağlamak,
- ◇ Hükümete, çocukların ve gençlerin haklarını ve çıkarlarını korumak için gerekli kanun ve anayasa değişikliklerini veya diğer önlemleri önermek,
- ◇ Hükümeti, çocukların ve gençlerin haklarını ve çıkarlarını korumak için diğer konularda bilgilendirmek, görüş bildirmek ve gerekli işlemleri yapmak,
- ◇ Çocuk ve gençlerin kamuoyunda tartışılan hak ve menfaatlerini temsil etmek,
- ◇ Çocukların ve gençlerin yaşam koşulları ile ilgili bilgilerin toplanması ve istatistiklerin derlenmesi,
- ◇ Çocuk Hakları Sözleşmesinin yorumlanmasında ve uygulanmasında uluslararası gelişmeleri takip etmektir (barnombudsmannen.se, 2019).

Çocuk Ombudsmanı, Çocuk Hakları Sözleşmesinin toplumda nasıl yerine getirildiğini izler ve belediyelerde, il meclislerinde/bölgelerinde ve yetkililer tarafından uygulanmasını yönlendirir; uygulanmasındaki eksiklikleri belirleyerek kanun ve diğer düzenlemelerde yapılacak değişiklikleri önerir. Çocuk Ombudsmanı genellikle toplumdaki çocuk ve gençlerin hakları için çalışmalar yapar. Çocuklar şikâyetlerini ombudsmana yapabilmekte; ancak ombudsman doğrudan bireysel başvuruları ele alıp incelememektedir. Bu nedenle, Çocuk Ombudsmanı yalnızca geçerli kurallar ve yardımlar için çocuklara nereye başvurabilecekleri konusunda bilgi vermektedir (Barnombudsmannen, 2021). Çocuğun hakları zedelenmişse veya bunun ihlali konusunda birtakım deliller oluşmuşsa, çocuğun başvurusuna bakmaksızın olayı doğrudan inceleyebilir ve ilgililer hakkında soruşturma başlatabilir.

İsveç Çocuk Ombudsmanlığı, 2010 yılından itibaren çocuklar ve gençlerin yaşam koşulları hakkında toplu istatistikler sağlayan “Max18” olarak adlandırılan bir dijital istatistik servisi etkin olarak kullanmaktadır. İstatistik bilgileri üç yılda bir yenilenmektedir. İstatistikler, Çocuk Hakları Sözleşmesinin içeriğini kapsayacak yedi temaya bölünmüştür. Bu alanlar; “eşit değer ve kimlik”, “kendini iyi hissetmek”, “aile koruma”, “etki ve bilgi”, “eğitim, oyun, eğlence, kültür ve dinlenme” olarak belirlenmiştir. Her temada, İsveç'teki çocuklar için yaşam koşullarını tanımlayan bir dizi gösterge vardır. Her göstergeyi bir tabloda ve bir şemada göstermektedir. Tüm göstergeler, farklı coğrafi bölge, belirli bir süre boyunca ve farklı arka plan değişkenleri gibi istatistikleri belirleyerek istatistik laboratuvarında da görüntülenebilir. “Max18” ile Çocuk Hakları Sözleşmesini somutlaştırmaya ve farklı şekillerde çocuk haklarının nasıl korunduğuna (veya nasıl saygı gösterilmediğine dair bulgulara) ilişkin istatistikler bulmaya ve bu sayede İsveçli çocukları en iyi tanımlayan göstergeleri oluşturmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Barnombudsmannenmax18, 2021).

İsveç Çocuk Ombudsmanı, BM Çocuk Hakları Sözleşmesine dayanarak çocuk haklarının nasıl korunduğunu sistematik şekilde inceleme görevini yerine getirmek çerçevesinde her yıl, hükümetin farkında olması gerektiğine inandığı çocuklarla ve gençlerle ilgili konularda hükümete bir rapor sunmaktadır. Bu raporlar ile her yıl, farklı bir konuda çocuk ve gençlik sorunlarını tespit etmek suretiyle haklarının korunması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir (Barnombudsmannen, 2021). Hatta İsveç hükümeti çocuğun yüksek yararı için belirleyici bir öneme sahip velayet, ikamet ve iletişim hakları dâhil çocuğun ve ailesinin istismara maruz kalmasını, kanun dışı bir şekilde uzaklaştırılmasını veya alıkonulmasını da yasaklamaktadır (Government Offices of Sweden, 2019: 57). Bu kapsamda çocuk haklarının korunmasında çocuk ombudsmanı bütün çocuk ve gençlerle ortak çalışma ve iletişim kurmak amacıyla bir çocuk hattı kurarak bu kesimlerin ombudsmanla doğrudan görüşmesine imkân sağlamaktadır (Fendöglu, 2011: 89).

2.3. Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı ve Ulusal Çocuk Konseyi

Danimarka 1991 yılında BM Çocuk Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. İlgili sözleşmenin uygulanmasını sağlamak amacıyla ülkede Ulusal Çocuk Konseyi (Borneradet), Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi (Bornekontoret) ve Çocuk

Refahı-Çocuk Telefonu (Bornes Vilkar-Bornetelefonen) birimleri kurulmuştur (UNCRC, 2016: 5). Ulusal Çocuk Konseyi'nin temel işlevi, BM Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan hakların uygulanmasını sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmaktadır (Boerneaadet, 2021). Danimarka'da diğer İskandinavya ülkelerinden farklı olarak müstakil bir Çocuk Ombudsmanlığı birimi bulunmamaktadır (Haugli & Nylund, 2019: 400). Danimarka Ombudsmanlığına bağlı Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi'nin temel görevi, yetkili makamlar tarafından verilen idari kararlara karşı çocukların şikâyetini incelemek, çocuk kurumlarını ziyaret ederek bu kurumlarda çocuklarla ilgili uygulamaları incelemek ve çocuk haklarının uygulanması için gerekli çalışmalar yapmaktır.

Çocuk Ombudsmanlığı Ofisinde görev yapanlar hukukçu olmak zorundadırlar. Ayrıca bu kurumda bir psikolog da görev yapmaktadır (Boernekontoret, 2021). Çocuk Ombudsmanlığı, Danimarka Ombudsmanlığı'nın bir parçası olarak görev yaptığından dolayı görev ve yetkileri ayrı bir kanun ile düzenlenmemiştir. Danimarka'da ombudsman on yıl görev yapmak üzere atanmaktadır (Folketingets, 2021). Ombudsmanın uzun yıllar görev yapması, yaptığı görevde zamanla uzmanlaşmasına ve daha isabetli kararlar almasına yol açmaktadır.

Danimarka'da çocukların korunmasına ilişkin kanuni düzenlemelerin uzun bir geçmişi vardır. Mevzuatta genel olarak toplum, ebevenler ve çocukların çıkarları arasındaki denge gözetilirken, özellikle çocukların istismar, ihmal ve kötü muamelelere maruz kalması önlenmeye çalışılmaktadır. Bugün Danimarka'da her vatandaşın temel hakları kabul edilse de çocuk hakları yetişkinlerin hakları kadar önemszenmektedir (Jørgensen vd., 2011: 840). Hatta çocukları korumaya yönelik kurullarla aynı zamanda ebevenlerin hem özel yaşamına hem de aile yaşamı haklarına büyük önem verilmektedir (Adolphsen, 2020: 374). Ülkede insan haklarıyla ilgili sözleşmeler (örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi düzenlemeler) de çocukların haklarını koruyacak şekilde Danimarka hukukuna dahil edilmiştir (Vitus & Liden, 2009: 68). Böylece çocuk haklarının geliştirilmesi uluslararası düzenlemelerle de güçlendirilmek istenmiştir.

Ulusal Çocuk Konseyi'nin görevleri 1367 sayılı Kararnamesinde (Executive Order No. 1367 of 20th December 2012, no.9) şöyle belirlenmiştir:

- ◇ Çocukların içinde bulunduğu şartlar ve koşullar hakkında, çocukların görüşlerini almak suretiyle, yerinde inceleme ve araştırma yapmak, örneğin

çocukların ikamet ettiği kurumları ziyaret ederek yetkililerden kararları ve uygulamaları hakkında bilgi almak,

- ◇ BMÇHS'nin özünü ve sözünü, diğer uluslararası sözleşmeler ile birlikte uygulayarak çocukların haklarına ve gelişimine böylece genel olarak toplumun gelişimine katkı sağlamak,
- ◇ Çocuklar hakkında yapılacak yasal düzenlemelerde yasama organına tavsiyelerde bulunmak, Danimarka Parlamentosu'na (Folketing), Hükümet'e ve yetkililere, toplumdaki çocukların hakları, ihtiyaçları ve çıkarlarını korumak için toplumsal önemi olan genel nitelikteki tüm konularda tavsiyelerde bulunmak,
- ◇ Kamuoyunda çocukların sesi olmak,
- ◇ Çocuk hakları ve çocukların gelişimi gibi konuları kamu gündeminde tutmaktır.

Ulusal Çocuk Konseyi'ne bireysel şikâyetler yapılamamaktadır. Ulusal Çocuk Konseyi çalışmalarının temeline çocuk katılımını koymaktadır. Çocukların ve gençlerinin görüşlerini, yaşamlarını ve geleceklerini etkileyen kararlar alırken seslerinin duyulmasını sağlamak amacıyla farklı yöntemler uygulamaktadır. 1998'den beri var olan "Çocuk ve Gençlik Paneli" ve 2010'dan itibaren "Uzman gruplar", "Tematik Araştırmalar" ve "Mini Çocuk Paneli" gibi yöntemler ile bu katılımı sağlamaya çalışmaktadır. Panelin amacı, anaokulu dönemindeki çocukların okula başlama, okuldan beklentileri konusunda görüşlerini belirlemektir (Boerneraadet, 2021). Bu sayede çocukların beklenti ve görüşleri belirlenerek varsa sorunları ilgililere aktarılmakta ve çözüm çareleri bulunmaktadır.

Çocuk Konseyi, Danimarka'daki çocuklar ve gençler ile sürekli diyalog içerisinde olmak ve günlük yaşamları hakkında daha fazla bilgi edinmek için onları sık sık kurumlar ve diğer yerleri ziyaret ederek "Tematik Çalışmalar" yapmaktadır. Çocukların kurumlara yerleştirilmesi, suça yönelimleri veya psikiyatri gibi belirli konulara odaklanmaktadır. Yapılan ziyaretler ve görüşmelerden veya atölye çalışmalarından elde edilen bilgiler ile çocukların belli konulardaki bakış açısı ortaya çıkarılabilmektedir (Boerneraadet, 2021). Hatta mahkum çocukların sosyo-psikolojik sorunlarına kolay çözüm bulmak adına Danimarka'da bir sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmiştir (Smith, 2015: 151). Dolayısıyla çocuk-

ların sosyal çevreyle karşılaşılabilecekleri dışlanmışlık psikolojisi de dâhil olmak üzere her türlü sorunlarına ülkede çözüm bulunmak istenmiştir.

Çocuk Ombudsmanlığı Ofisi, çocuklarla ilgili şikâyet ve soruları ele almakla görevli olarak, Danimarka Ombudsmanlığı'nın yapısı içinde yer alan birimdir. Çocuk ombudsmanlığı için ayrı bir ombudsmanlık kurulmamıştır. Ombudsmanlığa başvurular hem çocuklardan hem de yetişkinlerden gelebilir. Çocuklar bizzat şikâyette bulunabilecekleri gibi, yetişkinleri ise çocuklar adına şikâyet edebilirler. Ombudsman resen harekete geçebilir. Şikâyet başvuruları şahsen, posta yoluyla, telefon ile veya web sayfasında bulunan şikâyet formu doldurulmak suretiyle de yapılabilir. Ayrıca gizli kalması çocuğun özel bir menfaatini gerektirmiyorsa, hakkında şikâyette bulunulan kimse veya kuruma da bilgi verilmektedir (Boernekontoret, 2021). Şikâyetler kamu kurumları hakkında olabileceği gibi, ilgili kişiler hakkında da olabilir.

2.4. İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı

İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı, 1995 yılında kurulmuş olup, bu tarihten itibaren çocuk haklarını korumada aktif olarak faaliyette bulunmaktadır (Aldemir, 2020: 319). BMÇHS ve diğer uluslararası sözleşmeler kapsamında çocukların çıkarlarını iyileştirme ve çıkarlarını, ihtiyaçlarını ve haklarını koruma rolünü üstlenmek üzere 1 Ocak 1995 tarihinde 1994/83 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı oluşturulmuştur.

İzlanda Çocuk Ombudsmanı, Başbakan tarafından beş yıllık bir süreliğine görev yapmak üzere atanmış olup, çalışmalarını yaparken ve kararlarını alırken tamamen bağımsız konumdadır. Başbakanın talimatlarına bağlı değildir. Görev süresi dolduktan sonra bir kez daha atanması mümkündür. Ombudsmanın hukuk fakültesi mezunu olması tercih edilmekle beraber, bu mümkün olmadığı durumda mutlaka bir avukatın ombudsmanlıkta görevlendirilmesi şartı aranmaktadır (Barn, 2021). Ombudsmanın ya bir hukukçu olması ya da bir avukatla desteklenmek istenmesi, çocuklarla ilgili hukuksal meselelere ombudsmanın daha çok hâkim olması gerektiği şeklinde düşünülebilir.

Çocuk ombudsmanının genel olarak amacı; hükümetin, bireylerin, derneklerin ve tüzel kişi temsilcilerinin ve diğer kuruluşların, çocukların haklarını, ihtiyaçlarını ve çıkarlarını tam olarak dikkate almasını sağlamak ve çalışmak-

tır. Çalışmaları ile toplumun tüm alanlarındaki çocukların çıkarlarını etkileyen iyileştirmeler yapmak, çocuklarla aktif olarak istişarelerde bulunarak İzlanda'daki çocuklarla ilgili konularda tavsiyede bulunmaktır. Çocuk Ombudsmanı, bireyler arasındaki anlaşmazlıklara bakmamakta; yasama organının, mahkemele- rin veya Parlamento Ombudsmanı gibi başka organların görevine giren konuları ele almamaktadır. Çocuklarla ilgili yetkili kılınmamış mercilerin dışında kalan alanları inceleyebilir ve birtakım tavsiye kararları alabilir. Çocuk Ombudsmanı Kanunu'nun 3. maddesine göre Ombudsmanın görevleri;

- ◇ Toplumda çocukların sorunları hakkında kamuoyu oluşturmak,
- ◇ BMÇHS'nin gelişmesini ve yorumlanmasını izlemek,
- ◇ Hükümetin, çocuk hakları ve refahı ile ilgili yaptığı düzenleyici işlemler- de, iyileştirmeler yapılması için önerilerde bulunmak,
- ◇ BMÇHS'ye ve İzlanda tarafından onaylanmış diğer çocuk hakları ve refa- hı ile ilgili uluslararası anlaşmalara saygı duyulmasını sağlamak,
- ◇ Kamu makamlarının, bireylerin, derneklerin ve diğer tüzel kişilerin tem- silcilerinin eylemleri veya ihmalleri nedeniyle toplumdaki çocukların hak- larının, ihtiyaçlarının ve çıkarlarının ihlal edildiğini düşündüğü zaman yasal yollarla harekete geçmek,
- ◇ Çocuklar ve gençler için mevzuatın ve diğer yasal kuralların geliştirilme- sini teşvik etmek ve bu alanda kamuoyunda farkındalığı artırmak ve araş- tırmayı teşvik etmek,
- ◇ Çocukların genel olarak durumları ve özelde belirli çocuk gruplarının du- rumu hakkında çeşitli taraflarla işbirliği içinde, her zaman veri ve bilgi toplamak ve dağıtmak,
- ◇ Çocukların sosyal diyaloga ve devlet ile yerel yönetimlerde çocuk işlerine ilişkin tüm politika ve karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek,
- ◇ BMÇHS'nin tanıtımını teşvik etmektir (Barn, 2021).

Çocuk Ombudsmanı Kanunu'nun 4. maddesine göre, İzlanda Çocuk Om- budsmanına çocuklarla ilgili her konuda olmak üzere herkes başvuru yapabilir.

Ombudsman da resen bir konu hakkında inceleme yapmaya başlayabilir. Başvuru bir çocuk tarafından veya bir yetişkin tarafından yazılı veya sözlü olarak, bizzat veya telefon, faks, elektronik posta, posta aracılığıyla yapılabilir. Başvuruların esaslı bir gerekçeye dayanması gerekmektedir. Ombudsman, yapılan başvuruların kabul edilebilir olup olmadığına karar verecektir. Bu yönde alacağı kararlar kesindir. Ombudsman başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verdikten sonra inceleme yapmaya başlar. İnceleme sırasında taraflardan bilgi ve belge isteyebilir. Ayrıca inceleme konusu hakkında diğer devlet kurumlarından, kişilerden ve tüzel kişilerden bilgi ve belge talep etme yetkisi bulunmaktadır. Ombudsman, iç veya dış devlet güvenliği veya ilgili kabine bakanının izni dışında gizli tutulacak dış meselelerle ilgili bilgi sahibi olmayı talep edemez. Ayrıca incelemeler sırasında elde ettiği kamu veya özel menfaatler gereği gizli kalması gereken bilgileri açıklayamaz. Bu yükümlülüğü inceleme karara bağlandıktan sonra da devam eder. Ombudsman tarafları çağırarak dinleme, keşif yapma yetkisine de sahiptir (Barn, 2021). Çocuk Ombudsmanı tarafından alınan kararların bağlayıcılığı bulunmasa da ilgililerin bu kararlara uyması beklenmektedir

İzlanda'da 1998 yılında çocukları koruyacak bir Çocuk Evi (Barnahaus) oluşturularak çocuğa yönelik her türlü suistimal ve kötü davranışlar bu türden çocuk dostu bir ortamla sağlanmaktadır (Byrne & Hansen, 2018: 24). Çocuk Ombudsmanlığı da gençlerin görüşlerini ifade etmek için bir araya geldikleri ve toplumda kendileri için önemli olan sorunlar hakkında etkili olabileme fırsatına sahip oldukları bir forum niteliğindeki Çocuk Ombudsmanlığı Danışma Grubu (Gençlik Konseyi) ile çalışmaktadır. Danışma Grubu, İzlanda'daki çocuklar ve gençlerle ilgili konularda bir danışma organı, gençlerin kendileri hakkındaki yasal düzenlemeler konusunda etkili olabilecekleri, çocuk ve ergenlerin sorunları ile hakları ve çıkarları hakkında tavsiyelerde bulunabilecekleri bir platformdur. Danışma Grubu 13-18 yaş arasındaki çocuk ve gençlerin temsilcilerinin katılımı ile oluşmaktadır. İzlandalı çocuk ve gençlerin temsilcisi olarak, çocukların ve gençlerin hak ve çıkarlarına ilişkin konularda görüş bildirmek, tavsiyelerde bulunmak, çocuklar ve gençlerin hakları konusunda farkındalık yaratmak, bakanlar ve parlamento üyeleri ile toplantılara katılmak gibi önemli rollere sahiptir. Danışma grubu, her ay Çocuk Ombudsmanlığı ofisinde toplantı yapmaktadır (Barn, 2021). Çocukların sorunlarının doğrudan ombudsmanın da katıldığı etkinliklerle tartışılması çocukların hak ve çıkarlarının daha iyi korunmasına yol açmaktadır.

2.5. Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı

Finlandiya'da ilk olarak İsveç Ombudsmanına benzer bir kurum olarak 1919-1920 yıllarında Finlandiya Parlamento Ombudsmanlığı, 1995 yılında İnsan Hakları Ombudsmanlığı, 2005 yılında ise çocukların haklarını ve korunmasını garanti altına almak ve Anayasanın (2000) ilgili hükmünün uygulanmasını sağlamak amacıyla Çocuk Ombudsmanlığı kurulmuştur (Reif, 2009: 40; Reif, 2004: 138-141). Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı, 1995 yılında 21.12.2004'te çıkarılan 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe giren 1221 sayılı Çocuk Ombudsmanlığı Kanununa tabiidir. Çocuk Ombudsmanı, Finlandiya Parlamentosu tarafından seçilen, idari olarak Adalet Bakanlığı'na bağlı, çocukların haklarının geliştirilmesine yardımcı olan, ombudsman kurumunda çok sayıda uzmanın çalıştığı bağımsız ve tarafsız bir merkezi yönetim otoritesidir.

Çocuk Ombudsmanın görevleri, Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu'nun ikinci maddesinde tanımlanmıştır. Bu düzenlemeye göre, Çocuk Ombudsmanı, diğer yetkililer, alandaki kuruluşlar ve benzeri aktörler ile işbirliği içinde, çocuğun çıkarlarını ve haklarını en iyi şekilde tanıtmaktan sorumlu tutulmaktadır. Ayrıca kanun, ombudsmana şu görevleri vermiştir (CRIN, 2020a):

- ◇ Çocuğun hak ve çıkarını sağlamak ve çocuklar ile ergenlerin yaşam koşullarını izlemek,
- ◇ Mevzuatı ve karar vericileri izlemek ve çocuğun refahı üzerindeki etkisini değerlendirmek,
- ◇ Çocuğun sosyal hayatını geliştirmek ve çocuğun toplumdaki çıkarlarını arttırmaya yönelik önerilerde bulunmak,
- ◇ Çocuklar ve ergenler ile iletişimi sürdürmek ve onlardan aldıkları bilgileri karar vericilere iletmek,
- ◇ Farklı aktörler arasında işbirliği biçimleri geliştirmek,
- ◇ Çocuklarla ilgili bilgileri çocuklara, çocuklarla çalışanlara, yetkililere ve kamuoyuna yaymak;
- ◇ BMÇHS'nin uygulanmasını sağlamaktır.

Ombudsman, devlet kurumları, yerel yönetimler, okullar, yetimhane, bakım evleri, sağlık merkezleri gibi kurumlar, polisler, sağlık merkezi doktorları, bir kamu hizmetini yerine getirmek üzere kamu kurumlarıyla hizmet alım sözleşmesi yapmış özel şirketler gibi geniş bir denetim alanına sahiptir. Ombudsmana şikâyetler bizzat başvuru, telefon, şikâyet formu, e-posta veya mektup yoluyla yapılabilmektedir. Başvurular herhangi bir ücrete ya da harca tabi değildir. Çocuk ombudsmanına, çocukların yanı sıra çocuklarla ilgili yetişkinler de başvuruda bulunabilmektedir (Parliamentary Ombudsman of Finland, 2020). Bu şikâyetlerin çoğu ise, çocukları korumakla görevli kişi ve kuruluşlarla ilgili olmaktadır. Şikâyetlerin incelenmesinde Adalet Bakanlığı bünyesindeki çok sayıda uzmandan yararlanılmaktadır.

Çocuk Ombudsmanı kendisine yapılan başvurular sırasında incelemeler yaparken ilgili makamlardan bilgi ve belgelere isteme, belgelere ücretsiz bir şekilde erişme imkânına sahiptir (Finlex, 2021). Finlandiya Çocuk Ombudsmanı, Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu'nun dördüncü bölümünde belirtildiği üzere hükümet tarafından kurulan "Çocuk Danışma Kurulu" ile birlikte çalışmalarını sürdürmektedir. Danışma Kurulunun görevleri ise şunlardır (CRIN, 2020b):

- ◇ Çocukların durumuna ilişkin öneriler sunmak ve açıklamalar yapmak, çocuk haklarını teşvik etmek,
- ◇ Çocukların haklarına ilişkin konularda farklı ulusal ve uluslararası aktörler arasında işbirliğini geliştirmek,
- ◇ Çocuklarla ilgili konularda ulusal ve uluslararası gelişmeleri takip etmek ve değerlendirmek,
- ◇ Çocukların toplumdaki konumlarını güçlendirmek ve çocuklara karşı olumlu tutum geliştirmeye etki etmek ve çocukların durumu ve haklarıyla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapmak,
- ◇ Çocuk Ombudsmanı tarafından gündeme getirilen çalışma alanındaki diğer meselelerle ilgilenmektir.

Danışma Kurulu, bölgesel ve yerel düzeylerde çeşitli idari temsilcilerinden, sivil toplum kuruluşlarından ve diğer organlardan oluşup; yılda dört kez toplanır. Danışma Kurulu, çocuk bilgisi ile ilgili çalışma grubu ve çocuk koruma

bölümü olarak iki bölüm halinde çalışır. Uluslararası çocuk politikalarını tartışmak, devlet, yerel yönetimler ve işgücü piyasası organizasyonlarının bütçelerinde çocuklarla ilgili düzenlemeleri değerlendirmek ve tavsiyelerde bulunmak, aile kurumunun güçlendirilebilmesi için aile hukukuna ilişkin mevzuatın gelişmesini desteklemek, çocuklar ile ilgili bilimsel araştırmaları teşvik etmek ve gelişimine destek olmak, ulusal çocuk refahı göstergelerini değerlendirmek, erken çocukluk eğitimini desteklemek ve yenilikler yapmak gibi konularda çalışma grupları oluşturmak suretiyle çalışmalarını etkin hale getirmeye çalışmaktadır (Lapsiasia, 2020).

Finlandiya Çocuk Ombudsmanı, çalışmalarında çocukların ve ergenlerin tecrübelerinden yararlanabilmek amacıyla yılda 4-5 defa “Genç Danışmanlar” (“NuoNe”) toplantıları yapmaktadır. Farklı çocuk gruplarından ve gençlerden oluşan toplantılar düzenlenmektedir. Gruplar, çocukların ve gençlerin hayatlarının çeşitli yönlerini, azınlıklar da dahil olmak üzere farklı çocukların ve gençlerin günlük hayatlarını temsil etmek üzere seçilmektedirler. Toplantılarda çocuklar ve gençler kendi hayatlarındaki ve günlük yaşamdaki deneyimlerini Çocuk Ombudsmanı ile paylaşmaktadırlar. Çocuk Ombudsmanı çocukların ve gençlerin tecrübelerine dayanarak inisiyatif alabilir ve açıklamalar yapabilir.

3. ÇOCUK OMBUDSMANI OLARAK "KAMU DENETÇİSİ"

Ombudsman kurumu, yönetenler ile yönetilenler arasındaki ilişkilerde tarihsel olarak bir gelişim evresini göstermektedir. Bu ilişkiler ağında yönetenlerin davranışları “haklar”, yönetilenlerin rolleri ise “yükümlülükler” olarak belirlenmiştir. Yönetilenlerin yönetenler karşısındaki haklarının korunması ve güçlendirilmesinde çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmişse de bunlar yeterli olmamıştır. Bu yüzden bağımsız bir ombudsman kurumu, bir ülkede halka hak, hukuk ve adalet anlayışı içinde davranıldığı ve kamu hizmetlerinin dürüst ve etkin bir şekilde yürütüldüğünün yönetenler tarafından kabul edilmesinin açık bir kanıtıdır (Eryılmaz, 2020: 388). Ombudsmanın güvenilirliğinin belki de en somut göstergesi güçlü konumdaki yönetime karşı zayıf ve güçsüz konumdaki yönetilenleri korumayı kendine bir rol ve sorumluluk olarak kaynaklanmaktadır.

Türkiye’de ombudsman 1982 Anayasası’nda “kamu denetçisi” olarak düzenlenmiştir. Anayasanın “dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma

hakkı” başlığı altındaki 74/3-4. maddesine göre; “Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler.” denilmektedir. Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ayrıca 6328 sayılı “Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu” ile de düzenlenmiş olup, bu kanunun 1. maddesinde kurumun varlık nedeni ve amacı; kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizmasıyla yönetimin her türlü eylem ve işlemleriyle tutum ve davranışlarının insan hakları doğrultusunda hukuka ve hakkaniyete uygunluğunu incelemek, araştırmak ve tavsiyelerde bulunmak olarak belirlenmiştir. KDK ulusal düzeyde genel yetkili bir ombudsman kurumu niteliğindedir.

KDK kamu hizmetlerinden kaynaklanan şikâyetleri çözmekte ve yönetimin faaliyetlerindeki aşırılıkları gidermekte; bu sayede kötü yönetimle mücadele etmektedir. Dolayısıyla KDK yargı organlarının yapamadığı yönetsel karar ve uygulamaların yerindeliğini denetleyerek bireysel mağduriyetlerin ortadan kaldırılmasından yükümlü olmaktadır (Şengül, 2013: 83; Şengül, 2005: 140-144). Yönetimin işlem ve eylemlerine karşı yargı yoluna başvurulması, yargı hizmetlerinin uzun sürmesi ve masraflı olması nedenleriyle yargı denetiminin etkinliği azalabilmektedir. Bu açıdan KDK, insan hakları ihlalleri ve idarenin kötü yönetimine karşı şikâyetlerini kısa sürede, masrafsız ve basit başvuru yolları ile çözüme kavuşturması bakımından yargı organlarının yükünü önemli ölçüde hafifletmekte; yönetim ile bireyler arasında önemli bir arabulucu rolü üstlenmekte ve özellikle insan haklarının geliştirilmesine ise önemli katkılar sağlamaktadır.

6328 sayılı Kanunu’na göre, kamu denetçisi görevini tarafsız ve bağımsız olarak yerine getirmek zorundadır. Kurumda bir baş denetçi ve beş denetçi görev yapmaktadır. Baş denetçi parlamento tarafından, denetçiler ise parlamentodaki komisyon tarafından dört yıl görev yapmak üzere seçilmektedirler. Kamu denetçisi parlamento tarafından seçilmekle beraber hem parlamentoya hem de diğer kurumlara karşı bağımsızdır. Halk tarafından kamu denetçisine duyulan güvenin sarsılmaması bakımından kurumun bağımsızlığı önem taşımaktadır. Ayrıca kamu denetçisi görevini yerine getirirken özellikle kararlarını tarafsız bir şekilde vermektedir (Fendoğlu, 2011: 80-81). Kamu başdenetçisi ve denetçinin görev süresi, ikinci kez seçilebilmesi, başdenetçi ve denetçi ayrımının yapılması, baş-

denetçinin denetçiler üzerinde yetkili kılınması gibi özellikler bakımından İsveç Ombudsman sistemine benzerlik göstermektedir (Şengül, 2013: 77).

6328 sayılı Kanun'un 7. maddesinde kadın ve çocuk hakları alanında bir kamu denetçisinin görevlendirileceği düzenlenmiştir. Çocukların bizzat başvurabilmelerini sağlamak amacıyla çocuklara özel ayrı bir internet sitesi (www.kdkcocuk.gov.tr) hazırlanmıştır. 23.04.2014 tarihinden itibaren çocuk haklarına ilişkin başvuruların hem yetişkinler hem de çocuklar tarafından web sayfası üzerinden yapılabilmesi mümkün olmaktadır. Çocuklar için düzenlenmiş olan internet sitesinde 5-12 yaş grubunda ve 12-18 yaş grubunda bulunan çocuklar ile görme engelli çocuklar için ayrı internet sayfaları düzenlenmiştir. Böylelikle çocuğun içinde bulunduğu yaş grubunun özelliklerine göre oluşturulmuş içerik ile erişim sağlanmaya çalışılmıştır.

KDK'ya çocuklar tarafından bizzat veya menfaat ihlali şartı aranmaksızın yetişkinler tarafından başvuru yapılabilmektedir. Çocuk hakları ile ilgili olarak yapılan başvurularda başvuruda bulunan kişinin başvuru konusunda doğrudan etkilenmiş olması şartı aranmaksızın sorun hakkında bilgi sahibi olan herkesin başvurusuna imkân tanınmaktadır. KDK'ya başvuru yapacak kişinin sadece hak ihlali yaşaması şartına bağlı kalmaksızın bu ihlali gören, duyan veya haberdar olan kimselere de başvurunun tanınması söz konusudur. Ayrıca başvuran kişinin başvurusundan vazgeçmesi ya da ilgili idarenin sorunu çözmesi durumunda ise, çocuk haklarına ilişkin inceleme ve araştırmaya devam edilmektedir. Başvurular bizzat yapılabileceği gibi posta, elektronik posta veya faks yoluyla da yapılabilmektedir (KDKcocuk, 2021).

6328 sayılı Kanun'un 17. maddesinin 4. fıkrası gereğince KDK'ya başvurmadan önce İdari Yargılama Usul Kanunu'nda belirtilen idari başvuru yolları ile özel kanunlarda yer alan zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi de gerekmektedir. Aksi durumda başvurular ilgili kurumlara gönderilmektedir. Ancak telafisi güç ve imkânsız zararların doğması ihtimali olan hallerde, idari başvuru yolları tüketilmesi şartı aranmamaktadır.

Kamu Denetçilerinin İş Bölümüne İlişkin Yönerge'de 2016 yılında yapılan değişiklik ile istatistiklerin daha sağlıklı tutulması ve alana ilişkin daha net tespitlerin yapılabilmesi amacıyla kadın hakları ve çocuk haklarına ayrı bir yer verilmiştir. Bu kapsamda kurum; çocuk haklarına ilişkin almış olduğu inceleme ve araştırma

aşamasına geçilmesine karar verilen başvuruları ihmal ve istismarcılık, sosyal hizmet ve yardımlar, korunma, bakım ve yardıma ihtiyaç duyan çocuklar ve çocuk haklarına ilişkin diğer alt başlıklar altında incelemektedir (KDK, 2017: 122-123). KDK'nın 2018 yıllık raporundaki verilere göre; çocuk hakları konusunda yapılan şikâyetlerin alt başlıklarına ilişkin sayılar korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuklar konusunda 3 başvuru, çocuklara karşı nefret söylemleri konusunda 9 başvuru, çocuklara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetleri konusunda 12 başvuru, çocuk ihmal ve istismarcılığı konusunda 14 başvuru ve çocuk haklarına ilişkin diğer konularda ise 748 başvuru olmuştur (KDK, 2019: 67).

Tablo 2: Çocuk Hakları Başvurularıyla İlgili Sayısal Veriler

Şikâyet Konusu Yıllar	2013-2016 yılları	2017 yılı	2018 yılı	2019 yılı	2020 yılı
Çocuk Hakları	320	245	786	470	326

Kaynak: KDK'nın 2018 Yılı Faaliyet Raporu (2019: 52), 2019 Yılı Faaliyet Raporu (2020: 91) ve 2020 Yılı Faaliyet Raporu (2021: 67)'nden yararlanılarak araştırmacılar tarafından düzenlenmiştir.

KDK'ya çocuk hakları konusunda yapılan başvurular sayısal olarak incelendiğinde, şikâyetlerin 2018 yılında en üst düzeye çıktığı ve sonrasında hızla düşüğü görülmektedir. 2016 yılına kadar toplam 320 başvuru yapılmıştır (KDK, 2017: 87). 2017 yılında 245 başvuru, 2018 yılında % 220,82 oranında artarak 786 başvuru yapılmıştır (KDK, 2019: 52). Ancak başvurular sırasıyla 2019 yılında 470'ye, 2020 yılında ise 326'ya düşmüştür (tablo-2).

Türkiye'de KDK valilik, kaymakamlık, okul, hastane gibi kurumlar vasıtasıyla çocuklardan kendini ilgilendiren sorunlar konusunda başvuru alan tek kurum olma özelliğiyle Avrupa ülkeleri genelinde iyi bir uygulama örneği gösterebilecek niteliktedir ve çocuklar özelinde yararı ve etkisi yadsınamaz (Aldemir, 2020: 314). Ayrıca KDK, 6328 sayılı Kanun'un 18. maddesi gereğince, çocuk hakları konusunda yapılan şikâyetleri incelerken ilgili idarelerden bilgi ve belge isteme yetkisine sahiptir. İstenen bilgi ve belgelerin, isteğin tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde verilmesi zorunludur. Aksi durumda, kamu denetçisinin başvurusu üzerine ilgili mercinin soruşturma başlatması gerekir.

Kamu denetçisi, Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 22/4. maddesi gereğince şikâyet konusunun insan haklarına, temel hak ve özgürlüklere, kadın ve çocuk haklarına

ilişkin olması halinde KDK yerinde inceleme ve araştırma yapabilme yetkisine sahiptir. Bu düzenleme ile çocuk hakları ile ilgili şikâyet başvurularında denetçi şikâyet konusu ile ilgili olarak sadece dosya üzerinde değil, yerinde fiziken inceleme ve araştırma yapabilme ve gözlemlene fırsatına sahip olabilmektedir. KDK, Çocuk Destek Merkezinde “hayati tehlikesinin bulunduğu” belirterek başka bir Çocuk Destek Merkezine nakil olmak isteği ile yapılan başvuruda, çocuğun kaldığı Çocuk Destek Merkezi’ni yerinde incelemeye karar vermiş ve şikâyet konusu olayları ve iddiaları yerinde tespit etmeye yönelik çalışmalar yapmıştır.

KDK, inceleme ve araştırma konusu ile ilgili olarak özel ve teknik bilgiyi gerektiren hallerde de alanında uzman kişilerden birikişi görevlendirebilmektedir (KDK, 02.10.2014 karar ve 2014/3164 sayılı tavsiye kararı). Ayrıca yönetmeliğin 25. maddesine göre, tanık veya ilgili kişilerin dinlenmesi mümkün hale gelmektedir. Kamu denetçisi, çocuk haklarına yönelik şikâyet başvurularında, şikâyetten vazgeçilmesi, şikâyete konu talebin idarece yerine getirilmesi ve şikâyetçinin ölümü veya tüzel kişiliğin sona ermesi gibi hallerde de inceleme ve araştırmasına devam edebilmektedir. Ancak çocuklar çoğu zaman kendilerine yönelik istismar ve şiddet hareketleri karşısında korkabildikleri gibi, bazen kendi faillerinden hesap soracak bir ombudsman kurumunun varlığından bile haberdar olamamaktadırlar (Boyalı ve Gündoğdu, 2018: 119).

Şikâyet üzerine yaptığı inceleme sonucunda KDK tavsiye niteliğinde karar verebilme yetkisine sahiptir. Bu tavsiye kararlarında kamu denetçisi, idarenin ne yapması yönünde farklı tavsiyelerin birine veya birkaçına karar verebilmektedir. Bu tür faaliyetlerin hüküm ve sonuçları sadece hukuk âleminde değil, fiili hayatta ve ilgililer nezdinde de önemli neticeleri olmaktadır (Erdoğan, 2020: 473). KDK idarenin hatalı davranıldığı konusunda kabulüne, verilen zararın tazminine, idare tarafından bir işlem veya eylemde bulunulmasına, mevzuat değişikliği yapılmasına, idarenin yaptığı işlemi geri almasına, kaldırmasına, değiştirmesine veya düzeltmesine, uygulamanın düzeltilmesine, uzlaşmaya gidilmesine, tedbir alınmasına gibi tavsiye kararları da verebilmektedir.

KDK, çocuk haklarına ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile birlikte 15 Nisan 2019 tarihinde “Çocuk Hakları Stratejisi”ni hazırlamıştır. Bu stratejide çocuk haklarının her bağlamda önemi ve KDK’nın çocuk haklarının uygulanmasındaki rolü ortaya konmuştur. “Çocuk

Hakları Stratejisi”nde KDK, Türkiye’de yaşayan bütün çocukların haklarını aramayı, korumayı ve hayata geçirmeyi hedeflemekte, çocukların kanunen bağımsız haklara sahip olduğunu kabul etmektedir (UNICEF, 2021). Ayrıca ilgili raporda KDK’nın Çocuk Hakları Sözleşmesine uygun hareket ettiği, çocukları ilgilendiren tüm şikâyetlerde çocuğun yüksek yararı ilkesine uyulacağı ve çocukların görüşlerinin dinlenip dikkate alınacağı da belirtilmektedir.

4. İSKANDİNAVYA ÇOCUK OMBUDSMANLIĞI İLE KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMUNUN KARŞILAŞTIRILMASI

İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı sistemine tabi ülkelerde ombudsmanın atanma şekli, görev süresi, başvuru şekli, araştırma ve inceleme yöntemleri gibi uygulamalar bakımından aralarında bazı küçük farklılıklar olsa da yapı ve işleyişleri genellikle benzer özellikler göstermektedir. Finlandiya dışındaki diğer İskandinavya ülkeleri, çocuk ombudsmanlığının dünya genelindeki ilk uygulamalarıdır. Bu bakımdan İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı dünyada sonradan kurulan veya kurulacak olan çocuk ombudsmanlıklarına önemli bir örnek oluşturmaktadır.

İskandinavya Çocuk Ombudsmanlığı, kurum bünyesinde genellikle “çocuk katılımı”nın özellikle önemsenmesi bakımından dikkat çekmektedir. Öyle ki; bu ombudsmanlıklar kendi içinde kurdukları çocuk panelleri, uzman gruplar, çocuk komisyonları, çocuk danışma grupları sayesinde çocukların bakış açısıyla olayları değerlendirebilme imkânı yaratmaya çalışmaktadırlar. Çocukların gelecekle ilgili konularda veya yaşadıkları sorunlarla ilgili olarak adeta onların sesleri olmaya gayret etmektedirler. Türkiye’de ise KDK’nın İsveç Çocuk Ombudsmanlığı hariç, diğer İskandinavya Çocuk Ombudsmanlıklarında olduğu gibi çocuk sorunlarıyla ilgili bir Çocuk Danışma Grupları ve komisyonları vasıtasıyla kapsamlı ortak çalışmalar ve projeler yürütmediği görülmektedir. Çocuklarla aktif katılımının sağlanması bakımından İskandinavya’daki çocuk ombudsmanlıkları incelenebilir.

Tablo 3. İskandinavya Çocuk Ombudsmanlıkları ile KDK Karşılaştırması

Kriterler	Ülkeler					
	Norveç	Danimarka	İsveç	Finlandiya	İzlanda	Türkiye
1. Ombudsmanlık Kurumu ayrı bir Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile kurulmuştur.	+	-	+	+	+	-
2. Politik yönden bağımsızdır.	+	+	+	+	+	+
3. Kararlarını bağımsız bir şekilde alır.	+	+	+	+	+	+
4. Doğrudan, kolay ve masrafsız bir şekilde ulaşılabilme özelliğine sahiptir.	+	+	+	+	+	+
5. Herkes başvuru yapabilme hakkına sahiptir.	+	+	+	+	+	+
6. Çocuklar bizzat başvuru yapabilirler.	+	+	+	+	+	+
7. Re'sen harekete geçebilme yetkisi bulunmaktadır.	+	+	+	+	+	-
8. Kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içinde çalışır, bilgi ve belge isteyebilir.	+	+	+	+	+	+
9. Parlamento ile işlevsel ve organik bir ilişkisi bulunmaktadır.	+	+	+	+	+	+
10. Parlamentoya yıllık faaliyet raporu sunar.	+	+	+	+	+	+
11. Kararları bağlayıcı değildir, tavsiye niteliğinde karar vermektedir.	+	+	+	+	+	+
12. Yaptırım yetkisi yoktur.	+	+	+	+	+	+
13. Parlamentoya yasal düzenlemeler açısından öneriler sunabilir.	+	+	+	+	+	+
14. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulanabilirliğini sağlamak yasal amaçları arasında yer alır.	+	+	+	+	+	-
15. Çocuk Danışma Grupları ile çalışır.	+	+	-	+	+	-
16. Atanma şekli	Kral	Parlamento	Parlamento	Parlamento	Başbakan	Parlamento
17. Uzman ombudsman niteliğinde olup genel görevli ombudsmandan ayrı örgütlenmiştir. Ayrı bir sekreteryası vardır.	+	-	+	+	+	-

Kaynak: Tablo araştırmacılar tarafından düzenlenerek oluşturulmuştur.

Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı hariç, görev ve yetkileriyle çalışma usullerinin kendine özgü Çocuk Ombudsmanlığı Kanunu ile düzenlenmiş olmaları Çocuk Ombudsmanlıklarının en temel ortak özelliklerindedir. Bunun yanı sıra ombudsmanlıkların en temel amaçları arasında BMÇHS'nin uygulanmasını sağlamak da gelmektedir (tablo-3). İskandinav Çocuk Ombudsmanlıklarının bu sözleşmenin gereğine uygun olarak çocukların hak ve çıkarlarını korumak ve geliştirmek üzere örgütlendikleri de bilinmektedir. Türkiye'de ise, mevcut mevzuatın tekrar gözden geçirilerek özellikle çocuğa yönelik her türlü suiistimal ve kötü davranışı önleyecek tarzda başta KDK ve diğer kurumların görev ve yetkilerinin artırılması düşünülebilir.

İskandinav Çocuk Ombudsmanları çocukların doğrudan başvurularıyla veya bizzat kendileri resen harekete geçebilmektedirler. Oysa Türkiye'de KDK, çocuklarla ilgili duyum ve haberlerle "resen" soruşturma başlatma yetkisi bulunmamaktadır (tablo-3). KDK sadece şikâyet üzerine harekete geçmemeli, çocuğun başvuru yapmasının engellenebilme ihtimali veya çocuğun başvuru yollarını bilmemesi gibi nedenlerle de "resen" harekete geçebilme imkân ve yetkisine sahip olmalıdır. Gerçi, KDK'ya çocuğun erişebilmesi açısından bir engel bulunmamaktadır. Ancak KDK'nın çocuğun her türlü hak ve çıkarını koruma konusundaki yetkileri daha da artırılabilir.

Türkiye'de KDK Çocuk Sisteminin kurulması, çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi açısından yeni ve umut verici bir özelliktedir. Bu bakımdan KDK'nın çocukların doğrudan başvuru yapabildikleri tek kurum olması da önemlidir. Ayrıca, son yıllarda çocuk haklarına ilişkin KDK'ya yapılan başvuru sayısında ciddi düşüşler yaşanmışsa da şikâyetlerin hiçbir zaman belli sayının altına düşmediği (tablo-2) de bir gerçektir. Türkiye'de kendine özgü özel bir çocuk ombudsmanlığı kurulabileceği (Işıkçı, 2016: 132; Kahraman, 2020: 200) gibi; KDK bünyesinde sırf çocuktan sorumlu ve çocuk haklarıyla ilgili şikâyet başvurularını inceleyen bir kamu denetçisi de oluşturulabilir. Aslında İskandinav Çocuk Ombudsmanlığı uygulaması örneğinden elde edilen bulgular ışığında, Türkiye'de enerjisini sadece çocuk haklarına ayırabilecek ve onların sorunlarıyla doğrudan muhatap olan Çocuk Kamu Denetçiliği biriminin görevlendirilmesi ile çocukların sorunlarıyla doğrudan ilgilenen, alanında uzmanlaşmış, çocukların sesi olabilecek, ülkede çocuklarla ilgili temel politikaların oluşturulmasına ve geliştirilmesine önemli katkılar sağlayabilecek, aynı zamanda çocuk haklarıyla ilgili

kamu kurum ve kuruluşları ile Sivil Toplum Kuruluşları arasında görüşmeler yapacak ve bu konuda alternatif görüş ve düşüncelerin üretilmesine de yardımcı olacak bir yapılanmaya ihtiyaç vardır. Bu tür bir yapılanma sayesinde ülkede çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi daha güvence altına alınabilir ve sorunların çözümüne daha fazla katkı sağlanabilir.

Şu an ki KDK'yı çocuklarla ilgili uzman bir ombudsmanlık biçimi olarak düşünmek de mümkün değildir. KDK'nın ayrı bir çocuk ombudsmanlığı kanunu ile düzenlenmemiş olması (tablo-3) ve 6328 sayılı Kanun'un sadece çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik bir amaçla çıkarılmamış olması bunun en önemli nedeni sayılabilir. Hatta çocuk haklarına ilişkin sorunların KDK'ya bağlı birçok alandan sorumlu tek bir kamu denetçisi aracılığıyla yerine getirilmesini beklemek de çoğu zaman yeterli ve etkin bir çözüm olmayabilir. Aslında çocuk hakları konusunda Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 44. maddesi gereğince görevlendirilmiş olan kamu denetçisine sadece çocuk hakları ile ilgili şikâyetleri değil, aynı zamanda kendisine işbölümü ile belirlenen diğer konulardaki şikâyetleri inceleme yetkisi verilmiştir (KDK, 2018: 58). Halbuki çocuk sorunlarıyla doğrudan ilgili bir Çocuk Denetçisi çocuk haklarının geliştirilmesini ve sorunun çözümünü daha da kolaylaştırabilir.

İskandinavya'daki Çocuk Ombudsmanları, ayrıca kanunların çocuk haklarına ve çocukların etkisini belirlemek amacıyla çocuk hakları etki analizini yapabilecek bir yapıya ve yetkiye sahiplerdir. Buna karşılık, Türkiye'de çocuk haklarının durumu konusunda nitel ve nicel analiz sağlayan kapsamlı bir istatistikî veri oluşturacak doğrudan bir birim de söz konusu değildir. Her ne kadar TUIK, çocuklarla ilgili bazı istatistikler yapmış olsa da bunlar daha da geliştirilebilir. Türkiye'de oluşturulacak bir Çocuk Kamu Denetçiliği sayesinde çocuk hakları alanında gerekli ve kapsayıcı istatistikî veri tabanına sahip olunabilir; hatta bu durum çocukların sorunlarına etkili çözümler de getirebilir.

SONUÇ

BMÇH sözleşmesinin 3. maddesine göre, çocuklarla ilgili her türlü faaliyette çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde bu sözleşmeyi imzalayarak taraf devlet olmuştur. Ülkemiz açısından çocuk om-

budsmanlığı uygulaması İskandinavya örneğinden yola çıkılarak daha da geliştirilebilir. Günümüzde çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesinde KDK'nın faaliyetleri gerçekten kayda değer ve olumlu niteliktedir. Hatta Türkiye'de çocukların KDK'ya başvurması konusunda kanunda belirtilen şartlar dâhilinde hiçbir engel veya kısıtlama da mevcut değildir. Aslında çocuk haklarıyla ilgili olarak KDK'ya başvuru yapacakların sadece çocuğun hak ihlali şartına bağlı kalmaksızın bu ihlali gören, duyan veya haberdar olanlar yanında, aynı zamanda T.C. vatandaşlarıyla birlikte ülke sınırları içinde yaşayan yabancılara da bu başvuru hakkının tanınmış olması, bu yöndeki olumlu gelişmelerdendir.

Ancak ülkemizde çocukların sesi konumunda olacak, onların hak ve çıkarlarını sürekli gözeten ve doğrudan araştıran bir örgütsel yapılanmaya gidilmesinde fayda vardır. Bu yapılanma; ya Danimarka örneğinde olduğu gibi genel görevli ombudsmanlık/KDK yapısı içinde bağımsız bir Çocuk Kamu Denetçisinin oluşturulmasıyla ya da Norveç, İsveç, Finlandiya ve İzlanda ülke örneklerinde olduğu gibi bağımsız bir Çocuk Ombudsmanlığı/Çocuk Kamu Denetçiliği Kurumu kurularak sağlanabilir. Eğer ilk ihtimal uygulanacaksa, Danimarka'daki gibi ayrı bir Çocuk Ombudsmanlığı Kanununa gerek kalmadan mevcut Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu içinde gerekli değişiklikler yapılarak çocuk haklarının yeniden düzenlenmesi mümkündür. Ancak her iki ihtimalde de Türkiye'de çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili olarak çocuklarla doğrudan sorumlu bir Kamu Denetçisinin oluşturulmasının muhtemel faydalarının daha fazla olabileceği düşünülebilir.

Türkiye'de oluşturulabilecek bir Çocuk Kamu Denetçisi sayesinde çocuk haklarının korunmasında ilgili mevzuatın etkin uygulanmasıyla da toplumun tüm aktörleri arasında önemli bir denge kurulabilir. Ayrıca Çocuk Kamu Denetçisi siyasi partileri çocukların sorunlarının çözümü için işbirliği ve diyaloga teşvik edebilir; yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği kurmak suretiyle sistemik sorunların çözümüne önemli katkıda bulunabilir. Hatta Türkiye'de çocukların maruz kaldıkları fiziksel ve sözel şiddet, çocukların ağır işlerde çalıştırılmaları, çocuk gelinler, aile, okul ve kurumlarda yaşanan ihmal ve istismarlar gibi sorunlar da giderilebilir. Bunun yanı sıra çocukların ihtiyaçları doğrultusunda tarafsız incelemeler ve araştırmalar yapılabilir, raporlar hazırlanabilir, denetlemeler yapılarak kamuoyu bilgilendirilebilir, çocuklarla ilgili devletin iş ve işlemlerindeki aksaklıkları daha çok giderilebilir; hatta çok önemli çözüm önerileri bile geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- ADOLPHSEN, C. (2020). "Children's Right to Family Life in Denmark", **Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries** (Ed. T. Haugli, Anna Nylund, Randi Sigurdson, and Lena R.L. Bendiksen). Publisher: Brill | Nijhoff, Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights, Vol.5, 374-387.
- AKINCI, M. (1999). **Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman**, İstanbul: Beta Basım A.Ş., 1. Bası, Yayın No: 906.
- AKINTÜRK, T. ve D. Ateş (2017). **Medeni Hukuk**, İstanbul: Beta Basım A.Ş.
- ALDEMİR, C. (2020). "Kadın, Çocuk ve Aile Ombudsmanlığı", **Ombudsmanlık: Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları** (Ed. Oğuzhan Erdoğan), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım.
- ALTUĞ, Y. (2002). **Kamu Denetçisi (Ombudsman)**, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayın No: 4343.
- AVŞAR, Z. (2007). **Ombudsman: İyi Yönetilen Türkiye İçin Kamu Hakemi**, Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti., 1. Baskı.
- BARN (İzlanda Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "Let us guarantee the right of children to participate", <https://www.barn.is/> (5.2.2021).
- BARNEOMBUDDET (Norveç Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "About the ombuds-person for children", <https://www.barneombudet.no/english> (10.1.2021).
- BARNOMBUDSMANNEN (İsveç Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "They think they know better", <https://www.barnombudsmannen.se/> (20.1.2021).
- BARNOMBUDSMANNENMAX18 (İsveç Çocuk Ombudsmanlığı-max18) (2021). "Statistics on children and young people", <https://www.barnombudsmannen.se/> (30.1.2021).
- BOERNERAADDET (Danimarka Ulusal Çocuk Konseyi) (2021). "The national council for children", <https://www.boerneraadet.dk/english> (10.1.2021).
- BOERNEKONTORET (Danimarka Çocuk Ombudsmanlığı) (2021). "Folketingets ombudsmand", <https://boernekontoret.ombudsmanden.dk/sporgsmal/fortrolighed/> (15.1.2021).
- BOYALI, H. & GÜNDOĞDU, S. (2018). "Kamu Denetçiliği Türi Önerisi Olarak Çocuk Ombudsmanlığı'nın Türkiye'de Uygulanabilirliği» **Güncel Akademik**

Araştırmalar: Sosyal Bilimlere Yönelik Stratejik Bakış Açısı, İstanbul: Hiper Yayın, 95-126.

BÜYÜK LAROUSSE ANSİKLOPEDİSİ (1986). İstanbul: Gelişim Yayınları A.Ş.

BYRNE, K. & Hansen, C. B. (2018). **Protected on Paper? Analysis of Nordic Country Responses to Asylum Seeking Children**, Florence Italy: United Nations Children's Fund Office of Research-Innocenti.

CHESHMEDZHIEVA, M. (2015). "Children's Rights Ombudsman, Efficient Defense Mechanism", **Journal of Politics and Law**, 8(2), 137-141.

CRIN (Child Rights International Network) (2020a). "Finland: law on the ombudsman for children", <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-law-ombudsman-children.html> (5.3.2020).

CRIN (Child Rights International Network) (2020b). "Finland: act of government on the ombudsman for children 2005", <https://archive.crin.org/en/library/legal-database/finland-act-government-ombudsman-children-200518b9.html> (5.3.2020).

ENOC (European Network of Ombudspersons for Children) (2019). "Organization of ENOC", http://enoc.eu/?page_id=2316 (09.12.2019).

ERDOĞAN, O. (2020). "Ombudsmanlık Kurumunun Ülkelere Sağladığı Katkılar", **Ombudsmanlık- Dünyada Uygulanan Özel Amaçlı Ombudsmanlık Türleri ve Uygulamaları**, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 467-480.

ERYILMAZ, B. (2020). **Kamu Yönetimi -Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, Politikalar-**, İzmit-Kocaeli: Umuttepe Yayınları, 13. Baskı.

FENDOĞLU, H. T. (2011). **Kamu Denetçiliği (Ombudsman)**. Ankara: Yetkin Yayınevi.

FINLEX (2021). "Law on the ombudsman for children", <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20041221?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=laki%20lapsiasiavaltutetusta> (5.2.2021).

FOLKETINGETS (2021). "The ombudsman act", <https://en.ombudsmenden.dk/loven/> (30.1.2021).

GOVERNMENT OFFICES OF SWEDEN (2019). "Tenth periodic report by the government of Sweden on the measures in accordance with the convention on the elimination of all forms of discrimination against women", <https://www.>

- [government.se/49e953/contentassets/ebc1aadfe16d44a296e424a1ca-2d204e/tenth-periodic-report-by-the-government-of-sweden-on-cedaw.pdf](https://www.government.se/49e953/contentassets/ebc1aadfe16d44a296e424a1ca-2d204e/tenth-periodic-report-by-the-government-of-sweden-on-cedaw.pdf) (10.1.2021).
- GOTZE, M. (2009). "The Danish Ombudsman - A National Watchdog with European Reservations", **Transylvanian Review of Administrative Sciences**, No. 28 E SI/2009, 172-193.
- HAUGE, T. (1998). "Promoting Children's Interests And Rights In Education The Contribution of the Ombudsman for Children to the Compulsory School Reform", **International Journal of Early Childhood**, 30(1), 52-55.
- HAUGLI, T. & A. Nylund (2019). Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries. *Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries: Do Constitutional Rights Matter? In P. Leviner (General Ed.), T. Haugli, A. Nylund, R. Sigurdson, I.R.I Bendilesen (Eds.), Boston: Brill, 391-422.*
- HEIMER, M. & P. Joakim (2016). "Rethinking Child Policy Post-UN Convention on the Rights of the Child: Vulnerable Children's Welfare in Sweden", **Journal of Social Policy**, Volume 45, Issue 3, 435-452.
- ILO (International Labour Organization) (1999). **Worst Forms of Child Labour Convention**, No.182.
- IŞIKÇI, Y. M. (2016). "Türkiye'de Çocuk Refahı İçin Çocuk Ombudsmanlığı Önerisi", **Journal Of Emerging Economies And Policy**, Vol.1, 125-135.
- IŞIKÇI, Y. M. ve D. İnce (2019). "Çocuk Haklarının Korunması ve Geliştirilmesinde Örnek Bir Model: Norveç Çocuk Ombudsmanı", **Ankara Barosu Dergisi**, 76(4), 51-74.
- JORGENSEN, P. S., I. Leth, & E. Montgomery (2011). "The Children's Rights Convention in Denmark: A Status Report on Implementation", **Early Education and Development**, 22(5), 839-862.
- KARAMAN, Nilgün (2020). "Çocuk Haklarının Korunmasında Çocuk Ombudsmanlığının Önemi: Norveç ve Türkiye Çocuk Ombudsmanlığı Karşılaştırılması", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, C.11, S.2, 186-204.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2017). *2016 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2019). *2018 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.
- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2020). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. Ankara.

- KDK (Kamu Denetçiliği Kurumu) (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. İstanbul.
- KDKçocuk (2021). *Hakkımızda*. <https://kdkcocuk.gov.tr/anasayfa/hakkimizda/index.html?theme=the-box> (30.1.2021).
- KARCI, Ş. M. (2016). *Ombudsman, İskandinav Modelleri ve Türkiye Uygulaması*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- LAPSIASIA (Finlandiya Çocuk Ombudsmanlığı) (2020). "Promoting the Rights of children", <http://lapsiasia.fi/lapsiasiavaltuutettu/> (6.3.2020).
- MELTON, G. B. (1991). "Lessons from Norway: The Children's Ombudsman as a Voice for Children", *Case Western Reserve Journal of International Law*, School of Law Case Western Reserve University, Volume: 23, Issue: 2, 197-254.
- PARLIAMENTARY OMBUDSMAN OF FINLAND (2020). *More information*. <https://www.oikeusasiamies.fi/en/web/lasten-ja-nuorten-sivut/for-adults> (7.10.2020).
- REIF, L C. (2004). *The Ombudsman, Good Governance and the International Human Rights System*, Martinus Nijhoff Publishers.
- REIF, L. C. (2009). "The ombudsman and the protection of children's rights", *Asia Pacific Law Review*, 17(1), 27-52.
- SMITH, P.S. (2015). "Children of Imprisoned Parents in Scandinavia: Their Problems, Treatment and the Role of Scandinavian Penal Culture", *Law In Context*, Vol.32, 147-168.
- ŞENGÜL, Ramazan (2005). «Ombudsman Kurumu Kötü Yönetime Çare Olabilir Mi?», **2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu-18-19 Kasım 2005**, Sakarya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, <http://www.etiksempozyumu.sakarya.edu.tr/etik/2.1/Sengul.pdf> (25.05.2021).
- ŞENGÜL, Ramazan (2013). «Kamu Yönetimi ile Birey İlişkilerinin Dönüşümüne Ombudsman Kurumunun Etkisi», **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, C.18, S.3, 71-88.
- UN (United Nations) (1990). "Convention on the Rights of the Child", **United Nations Human Rights Office of the High Commissioner**.
- UNCRC (United Nations Convention on the Rights of the Child) (2016), Parliamentary Ombudsman Supplementary Report on Denmark's Fifth Periodic Report.

UNICEF (2021). *Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) Çocuk Hakları Stratejisi'ni hayata geçirdi*. <https://www.unicef.org/turkey/hikayeler/kamu-denet%C3%A7ili%C4%9Fi-kurumu-ombudsmanl%C4%B1k-%C3%A7o-cuk-haklar%C4%B1-stratejisini-hayata-ge%C3%A7irdi> (20.1.2021).

VICTORIAN LEGISLATION (2021). *Guardianship and administration act 1986*. <https://www.legislation.vic.gov.au/repealed-revoked/acts/guardianship-and-administration-act-1986/085> (10.1.2021).

VITUS, K. & L. Hilde (2009). "The Status of the Asylum-seeking Child in Norway and Denmark: Comparing Discourses, Politics and Practices", *Journal of Refugee Studies*, Vol. 23, No.1, 62-81.